

## Havaintoja nykyromaanien lauseenvastikkeista

Suomen kielen lauserakenteita ja tyyliä käsittelevässä kirjallisuudessa mainitaan aina lauseenvastikkeet kielemme ominimpana omana. Tyylinoppaat eivät unohda tähdentää, että lauseenvastikkeiden avulla voidaan ratkaisevasti tiivistää ja jäntevoittää virkerakennetta (esim. Kuusi, Miten opin kirjoittamaan paremmin s. 23—; Rainio, Asiatyylä ja viestintä s. 101). Toisaalta on kiinnitetty huomiota siihen, että eräät kirjoitetun kielen lajit nykyisin selvästi lähenevät puhuttua. Tämä on ennen kaikkea uuden kauno-kirjallisuuden ominaisuus (Pulkinen, Pipliasuomesta nykysuomeksi, Suomen kirjallisuus VII s. 50). Puhutun ja kirjoitetun kielen erot ovat ilmausten tiivistäessä: puhekieli on kirjoitettua väljempää, analyyttisempää. Niitä kirjakielen tiiviitä rakenteita, jotka puhekielessä ovat harvinaisia, ovat esimerkiksi monet lauseenvastiketyypit. (Saukkonen, Puhekielen luonteesta, Kielikello 3 s. 3—9.)

Ohjaamani kielenviljelyn ja tyyllitaidon kurssin tämänkeväinen ryhmä<sup>1</sup> teki harjoitustyönään pienen tutkimuksen kahdeksan suomalaisen nykyromaanin kielestä; huomiota kiinnitettiin teosten kielen yleensäkin, mutta yksityiskohtaisen tarkastelun kohteena oli lauseenvastikkei-

den käyttö. Tutkittavat romaanit saatiin Virittäjän toimitukselle saapuneesta kirjallisuudesta. — Tämä esitykseni perustuu osittain kurssin osanottajien tekemiin laskelmiin ja huomioihin. Tarkastellut romaanit olivat:

Veikko Huovinen, Lampaansyöjät. Porvoo 1970.

Eeva Joenpelto, Halusit tai et. 4. painos. Porvoo 1969.

Anu Kaipainen, Magdaleena ja maailman lapset. 4. painos. Porvoo 1969.

Eeva Kilpi, Kesä ja keski-ikäinen nainen. 2. painos. Porvoo 1970.

Tytti Parras, Rakkaat. Helsinki 1970.

Heimo Pihlajamaa, Toukokuu. Helsinki 1970.

Erkki Räikkönen, Rumba. Helsinki 1970. Annikki Sankari, Kulkurivalssit. 3. painos. Porvoo 1970.

Jokaisesta romaanista otettiin 100 sivun umpimähkäinen otos, josta laskettiin eri lauseenvastikkeiden määrä. Määrät käyvät ilmi seuraavasta taulukosta, samoin eri lauseenvastiketyyppien prosentuaalinen osuus kunkin teoksen kokonaismäärästä.

Taulukosta näkyy, että koko aineiston lauseenvastikkeiden yleisyysjärjestyksessä ovat ensimmäisinä temporaali- ja modaalirakenteet, seuraavina partisiippirakenteet ja irrallinen nominatiivi ja partitiivi. Muita lauseenvastikkeita on hyvin vähän. Vertailun vuoksi laskettiin samoil-

<sup>1</sup> Nea Blomqvist, Marja Hallila, Briitta Muhonen, Tarja Paunila, Leena Peltomaa, Liisa Tanninen, Antti Välimäki, Sinikka Yliluoma.

	Huovi- nen	Joen- pelto	Kaipai- nen	Kilpi	Parras	Pihlaja- maa	Räikkö- nen	Sankari
Parti- siippi- rakenne	38 (20,9 %)	47 (13,5 %)	25 (24,5 %)	49 (16,4 %)	34 (19,2 %)	51 (17,8 %)	60 (16 %)	31 (28,7 %)
Tempo- raali- rakenne	50 (27,5 %)	62 (17,7 %)	16 (15,7 %)	95 (31,9 %)	48 (27,1 %)	86 (30 %)	174 (46,5 %)	29 (26,9 %)
Modaali- rakenne	57 (31,3 %)	106 (30,4 %)	22 (21,6 %)	79 (26,5 %)	31 (17,5 %)	102 (35,5 %)	69 (18,4 %)	13 (12 %)
Finaali- rakenne	2 (1,1 %)	9 (2,6 %)	7 (6,9 %)	22 (7,4 %)	2 (1,1 %)	13 (4,5 %)	19 (5,1 %)	1 (0,9 %)
Kvan- tum- rakenne	—	—	—	5 (1,7 %)	1 (0,6 %)	—	—	—
Fatum- rakenne	—	—	—	—	—	1 (0,3 %)	—	—
Intensi- teetti- rakenne	—	—	—	2 (0,7 %)	—	—	1 (0,2 %)	—
Kvasi- rakenne	1 (0,5 %)	4 (1,1 %)	2 (1,9 %)	5 (1,7 %)	5 (2,8 %)	1 (0,3 %)	4 (1,1 %)	—
Agentti- rakenne	13 (7,1 %)	7 (2 %)	2 (1,9 %)	6 (2 %)	13 (7,3 %)	16 (5,6 %)	15 (4 %)	8 (7,4 %)
Irralli- nen no- minatiivi (ja parti- tiivi)	16 (8,8 %)	103 (29,5 %)	22 (21,6 %)	32 (10,7 %)	39 (22 %)	14 (4,9 %)	27 (7,2 %)	24 (22,2 %)
Predika- tiivinen lauseen- vastike	5 (2,7 %)	11 (3,2 %)	6 (5,9 %)	3 (1 %)	4 (2,3 %)	3 (1 %)	5 (1,3 %)	2 (1,9 %)
Yhteensä	182 (100 %)	349 (100 %)	102 (100 %)	298 (100 %)	177 (100 %)	287 (100 %)	374 (100 %)	108 (100 %)

ta sivuilta lauseiden ja virkkeiden määrä:  
Huovinen 3139 lausetta / 1731 virkettä,  
Joenpelto 4174 / 2220, Kaipainen 4457 /  
2345, Kilpi 3755 / 1427, Parras 4828 /  
2179, Pihlajamaa 3559 / 1782, Räikkönen  
5367 / 3113, Sankari 5295 / 2573.

Eri teosten lauseenvastikkeiden määrän

ja laadun vertailu ei onnistune näin pien-  
nen aineiston pohjalta. Eroihin pääsevät  
liiaksi vaikuttamaan sellaiset ulkonaiset-  
kin seikat kuin esim. kirjan sivujen koko  
ja tekstin määrä otokseen sattuneilla si-  
vuilla. Mutta muutamiin eroihin kan-  
nattaa kiinnittää huomiota. Tarkastellut

kahdeksan romaania voi karkeasti jakaa kahteen ryhmään: epämääräisesti sanoen paljon lauseenvastikkeita on Räikkösen, Joenpellon, Kilven ja Pihlajamaan romaaneissa ja vähän Kaipaisen, Sankarin, Parraksen ja Huovisen teoksissa. On selvää, että lauseenvastikkeiden käyttö tai käyttämättömyys on tyylin tekijöitä ja riippuu siten paljolti myös teoksen aiheesta ja aiheen vaatimasta esitystavasta. Merkittävää on se, minkälainen suhde teoksessa on kerronnan ja replikoinnin välillä. Useimmista romaaneista on todettu, että lauseenvastikkeita on repliikkeissä huomattavasti vähemmän kuin kerronnassa, monissa tapauksissa ei lainkaan tai vain jotakin tyyppiä (esim. stereotyyppisiä näkyy hakevan, sanoi olevansa, tietääkseni -rakenteita). Poikkeus näyttää olevan Pihlajamaan teos, jossa ei ole tällaista eroa, mutta kirja onkin eläytymisestä ja puhuttu on siinä sulautunut kerrontaan. Parraksen romaanin tarkastelijan huomio on kiintynyt siihen, että teoksen henkilöiden repliikkeissä on lauseenvastikkeita eniten keski-ikäisen, akateemisen koulutuksen saaneen virkamiehen puheessa. Mainittujen neljän vähän lauseenvastikkeita sisältävän romaanin tarkastelijat ovat kaikki arvelleet rakenteiden vähyuden johtuvan teosten kielen puheenomaisuudesta ja repliikkien osuuden runsaudesta. Puhuntajaksot ovat joko lyhyitä, usein pelkkiä päälauseita käsittäviä ilmauksia, vähäsanaista vuoropuhelua ja vaillinaisia lauseita tai toisaalta polveilevia monilauseisia virkkeitä. Edellisen tyyppiseen replikointiin ei mahdu lauseenvastikkeita, kuten ei ole sivulauseitakaan, joita vastikkeilla korvattaisiin; jalkimmäisessä tyyppissä taas on käytetty puhutun kielen väljiä rakenteita eivätkä tiiviit lauseenvastikkeet ole syrjäyttäneet sivulauseita. Esimerkki kummastakin tyyppistä: — *Kuule tiedätkös mitä. Jäädäänkö olemaan tänne? — Ei kai tänne talliin? — Tähän taloon. Järviselle. — Kuinka pitkäksi aikaa? — Niin pitkäksi kuin halutaan. Mitäs sanot? Muori kysyi, se tahtois meidät tänne. — Olemaan tänne. Koko talveksi? — Toi-*

*seksi ja kolmanneksikin talveksi jos tahdotaan. — Mitä sä sanoit, lupasit sä? — Sanoin että katotaan. Ja kysytään mitä Tuula sanoo. — Voi kauhu. Nytkö se pitäis tietää? — Sen parempi mitä pikemmin. (Sankari s. 208.) / [Päähenkilö seppittää mielikuvitustarinaa:] Ja kun ne seisovat siinä ihmettelemässä, ne näkivät kun joku ajoi polkupyörällä pitkin tietä ja kun se oli tullut lähemmäs, se toinen miehistä, ei se kapteeni, ryntäsi yhtäkkiä vastaan ja huusi että se oli sen isä joka oli ollut kuolleena vaikka kuinka monta vuotta. He halasivat ja kyselivät toisiltaan miten tää oli mahdollista, älä Santtu kutita, ja just silloin alkoi raketin luota kuulua huutelua ja hälinää. Siellä oli mahdoton kansanjoukko ja ne heittelivät niitä loppuja miehiä ilmaan. Ne oli kaikki kuolleita sukulaisia ja jokainen oli ihan hulluna ilosta kun taas tapasivat. (Parras s. 133.)*

Tarkastelen seuraavassa parin romaanin tyyppillisimpiä, tyyliä selvästi leimavia lauseenvastikkeita. — Eniten lauseenvastikkeita on Räikkösen ja Joenpellon teosten otoksissa. Räikkösellä määrää nostaa ennen kaikkea runsas temporaalirakenteiden käyttö. Niiden lukumäärä on suurempi kuin minkään muun lauseenvastikkeen määrä kenelläkään koko aineistossa. Rumba on realistista, tapahtumia aikajärjestyksessä yksityiskohtaisesti kuvaavaa kerrontaa. Syyttä ei romaanin kielen tarkastelija ole arvellut temporaalirakenteiden osuuden suuruuteen vaikuttaneen sen, että teoksen tapahtumat ja toiminnot ovat hyvin kiinteästi sidoksissa aikaan. Varsinainen ongelma on luonnollisesti siinä, miksi Räikkönen käyttää aikasuhteiden ilmaisemiseen lauseenvastikkeita eikä sivulauseita. Samoilla sadalla sivulla, joilta on poimittu 174 temporaalirakennetta, on temporaalisia sivulauseita yhteensä 89. Rumbassa mainitaan tapahtumien ja ajatusten aikasuhteita tuon tuostakin pikkutarkasti seuraavaan tapaan: *Peseydyttyään Kaleroo pani kylpytakin päälle — — (s. 156) / Syöettyään lapsen Anita tuli tyttöjen kanssa takaisin olohuoneeseen (s. 210) / — Jos mua ei kuulu, niin soita mulle, ettei mun tarvitse kovin kauan pelä-*

tä, *Kalervo pyysi pukeutuessaan* (s. 26). Tällaisissa tapauksissa lauseenvastike on suhteellisen painoton ajanmäärite, joka ohimennen kertoo sen, mitä hallitsevan lauseen verbillä ilmaistun tekemisen aikana samalla tapahtuu (ks. Lindén, Vir. 1971 s. 27). Temporaalirakenne voi myös viedä toimintaa eteenpäin (Lindén, mts. 32): *Vieraiden lähdeyttä ja kannettuaan astiat olohuoneesta keittiöön Kalervo ja Anita istuivat pöydän ääreen juomaan olutta* (s. 215). Usein temporaalirakenteet sisältävät yhtä painokasta sanottavaa kuin hallitseva lausekin; niihin on sisällytetty »kerrontaa enemmän kuin finiittiverbin ilmaiseman tekemisen ajankohdan osoittamiseksi on tarpeen» (Lindén, mts. 28). Esim. — *Älä nyt loukkaannu, Kalervo sanoi erään asian välähtäessä hänen mieleensä, mutta onko se [lapsi] mun (s. 233) [= Eräs asia välähti Kalervon mieleen ja hän kysyi — —] / Anita nyökäytti päätään kyynelten valuessa poskille* (s. 38) [= — — ja kyynelät valuiivat poskille] / *Hän nuokui silmät ummessa, puheensorinan pörräessä ympärillä kuin hyttysparvi* (s. 247). Tällaiset temporaalirakenteet eivät ole pelkästään temporaalisen sivulauseen korvaajia, vaan niiden sijasta voidaan käyttää samanaikaista tai hetkeä aikaisemmin tapahtunutta tekemistä ilmaisevia rinnasteisia päälauseita. Rumban temporaalirakenteilla on kaikilla kuitenkin vielä temporaalinen luonne; sellaisia kausaali-, konditionaali- ym. lauseiden vastineita, joita Lindén on poiminut sanomalehtikielestä, ei romaanissa ole käytetty.

Tässä yhteydessä en tarkastele lähemmin Rumban temporaalisten lauseenvastikkeiden rakennetta, vaikka niin suureen joukkoon jo sopii muutamia yleisesti hyväksytyistä jossain suhteessa poikkeavainkin. Olen kiinnittänyt huomiota lähinnä rakenteiden määrään. Rumban kirjoittaja on muutenkin mieltynyt tiiviisiin, lyhyisiin ilmauksiin. Hän käyttää esimerkiksi seuraavanlaisia attribuuttirakenteita analyttisempien yhdyslauseiden asemesta: *Irma oli koettanut udella Kalervolta tämän tunteita isäksi tulemisen johdosta,*

mutta kun ei saanut kunnan vastausta, hän oli käynyt kertaamaan omia huomioitaan *Pekan reaktioista vastaavassa tilanteessa* (s. 119—120) / *Pitkään hän oli harkinnut Keiteleen ehdotusta investoida uusiin koneisiin jalostusta een nostamiseksi* (s. 124) / *Ei hänkään pitänyt Kalervon tavasta yhä kasvavassa määrin ihailia kaikkea, mikä liittyi sosialismiin* (s. 212). Toisaalta Rumban virkkeet ovat hyvinkin yksinkertaisia, yleensä yksi- tai kaksilauseisia. Sanonnan paikoin yksitoikkoinen lyhytjakoisuus korostaa tapahtumien ja tunnelmien yksityiskohtien runsautta: *Eira veti harjallaan muuttaman kerran ruskeanpunaisia hiuksiaan. Ne olivat suorat ja ulottuivat harteille. Hän jätti silmälasit pöydälle ja meni keittokomeroon. Matkaradio Eiran sängyn vieressä lattialla soi vaimaasti. Tyynyllä oli avattu kirja. Pidikkeellä seinässä olevaan nauaan nipistetty paljas lukulamppu loi huoneeseen alastoman valon. Kirjahylly oli kyhätty kolmesta päällekkäisestä appelsiiniilaatikosta. Keskellä huonetta oli pöytä ja pari tuolia. Kalervo meni pitkäkseen Eiran sänkyyn. Räsymatto kulki lattian poikki Pirkon sängylle saakka.* (s. 19—20.) Räikkösen suosiman havaintoja peräperää lukijan eteen kasaavan tyylin aineksiksi sopivatkin lauseenvastikkeet monisanaisia sivulauseita paremmin, sillä romaanin tapahtumien kuvaamiseen käytettyjen sanojen luku on jo tälläänkin suuri. Lauseenvastikkeet eivät haittaa Räikkösen tekstin luettavuutta, mutta eivät liioin piristä sen yksitoikkaisuutta.

Joenpellon romaanin otoksessa on temporaalirakenteiden suhteellinen osuus pieni. Se johtuu kahden muun rakennetyypin runsaudesta, nimittäin modaalirakenteiden ja irrallisen nominatiivin. Myös Pihlajamaan lauseenvastikkeista ovat modaalirakenteet yleisimmät. Modaalirakenteet tuntuvat kuuluvan pikkutarkasti erittelevään tai kuvailevaan tyyliin samaan tapaan kuin temporaalirakenteet, näkökulma vain ei ole ajan vaan tavan. Esim. *Rouva Toivola nousi hitaasti, keskittyneesti, ajatellen jalkojaan, yrittäen kätkeä kangistumisen* (Joenpelto s. 53) / — *Sinä olet kumminkin ainoa mikä minulla on, ukko*

sanoi lopulta *kohottamatta päättään lattiasta* (Joenpelto s. 196) / Onneksi Carnaby Street on kyllin lyhyt, sen hänkin jaksaa käydä läpi, butiikista butiikkiin, *ihastuen, pettyen, murjoltaen, huudahdellen haltioissaan* (Pihlajamaa s. 224).

Aineiston modaalirakenteista on valtaosa myönteisiä; kielteisten määrä on vain n. 1/3 myönteisten määrästä. Myönteisen modaalirakenteen predikaattiosana oleva toisen infinitiivin instruktiivi ilmaisee tapahtumista, joka on samanaikaista kuin hallitsevan verbin. Rakenteen sanotaan vastaavan tapaa ilmaisevaa *siten että* -lauseetta. Modaalirakenteissa tuntuu kuitenkin olevan eroa: toisinaan instruktiivi ilmaisee korostisemmin tekemisen laatua, toisinaan tekemisen samanaikaisuutta. Esim. *Tuli palaa loimuten* [= Tuli palaa niin että loimuaa], mutta *Tyttö tuli sisään katkerasti itkien* [= Tyttö tuli sisään ja itki (silloin, samalla) katkerasti]. Vrt. myös lauseita *Mies kävelee horjuen* [= niin että horjuu, horjumalla] ja *Mies kävelee vaikeroiden* [= kävelee ja vaikeroi]. Viime aikoina on myönteisen modaalirakenteen käyttö ilmeisesti laajentunut juuri siihen suuntaan, että rakenne ei kaikissa yhteyksissä vastaa tapaa ilmaisevaa sivulauseetta, vaan että sen sijasta olisi käytettävä rinnasteista päälauseetta. Infinitiivin instruktiivi ilmaisee kyllä tapaa seuraavissa romaaneista poimituissa virkkeissä, mutta ei varsinaisesti sitä tapaa, keinoa, jolla hallitsevan verbin toiminta tapahtuu. Modaalirakenne on irrallaan hallitsevasta lauseesta, yhtä itsenäinen kuin se: Vesi lirisii noroina tielle *muodostaen lätäköitä* (Räikkönen s. 232) [= ja muodosti lätäköitä] / — Yksin tulii, sanoi Kyösti *ottaen silmälasit silmiltään ja katsoen mikä roska niihin lemmähti* ja oli hetken aikaa vieraan näköinen (Kilpi s. 97) [= otti — — ja katsoi] / Matalena — — asetti apteekkarin luiseville polville paperinäiliinan ja painoi siihen kasvonsa kuin pieni koira *sulkien samalla silmänsä* ettei cake eyeliner karisisi (Kaipainen s. 17) [= ja sulki silmänsä] / Hoiperteli keittiöön, istui jakkarakalle, avasi hanan ja laski kylmää

vettä *valellen sillä kasvojaan* joilla hiki virtasi (Pihlajamaa s. 207) [= ja valeli — —] / Hän asteli ripeästi ylös portaita *muistaen olla kajoamatta portaaseen* (Joenpelto s. 87) [= ja muisti — —]. Juuri tällainen toisen infinitiivin instruktiivin käyttö nostaa aineiston modaalirakenteiden määrän suureksi. Ilmauksia voi verrata vastaavanzalaisesti itsenäisen päälauseen tavoin käytettyihin temporaalirakenteisiin. Korva ilmeisesti kelpuuttaa tällaiset lauseenlyhennykset, joissa infinitiivi ilmaisee samanaikaista tekemistä kuin hallitseva verbi, mutta sellaiset modaalirakenteet koetaan virheellisiksi, joiden infinitiivin instruktiivin ja hallitsevan verbin aikasuhte ei ole oikea. Sellaisia virkkeitä on tarkastelluissa romaaneissa suhteellisen vähän. Muutamia esimerkkejä: Usein hän oli siellä [ravintolassa] istunut iltaa poikien kanssa ja ottanut ohjat, *siirtyen myöhemmin hotelliin tanssimaan* (Räikkönen s. 9) [= ja siirtynyt sitten] / Ryhmä ujoja teinityttöjä tuli sisään [baariin] *jättäen kulkunewonsa, ryhmän mopedeja, kadulle odotamaan* (Pihlajamaa s. 200) [= — —, he olivat jättäneet — —] / Sepe katkaisi virran, aukaisi oven ja työntyi ulos *jääden kotvaseksi seisomaan ja kuuntelemaan* (Huovinen s. 53) [= ja jäi — —]. Seuraava Huovisen virke, jossa on kielenhuoltokirjojen varoittavista esimerkeistä tuttu modaalirakennevirhe, lienee sellaista kielellistä leikkittelyä, pakinoitsijalle ominaista matkimista, jota Lampaansyöjissä muutenkin on runsaasti: Ja nyt tapettu lammas makasi oikosenaan maassa kuusen juurella, *kylläkin sisällyttäen olemukseensa kuli-naarisia nautintoja*, mutta *ollen samalla villainen elukka*, joka sulki oman nahkansa hinnalla hyvät lampaanlihat sisäänsä (s. 63). Mutta Räikkösen Rumbasta poimittu *johtuen* osoittaa, että paperisimmatkin muoti-ilmaukset voivat livahtaa myös kaunokirjallisuuteen: Anita itki sitä [joululoman loppumista] jo pari päivää ennen lähtöä. Ehkä *siitä johtuen maidon tulo rinoista loppui* (s. 220).

Joskus modaalirakennetta näkyy käytetyn muunlaisen sivulauseen kuin tapaa

ilmaisevan vastikkeena (vrt. temporaalirakenne muun kuin temporaalilauseen vastikkeena, ks. Lindén, mts. 28—). Esim. Samalla [kuin abortintekovälineet] hän osti myös muutaman pyyheliinan *peläten liata omia* [= koska pelkäsi liata omia] (Räikkönen s. 237) / Valtteri lähti vähin äänin, *suoden mielellään äreyden oikeuden toverilleen*, joka hikoili brutaalissa työssään [nim. lampaan nylkemisessä] [= koska hän mielellään soi — —] (Huovinen s. 66) / May kirjoitti kahdeksan sivun kirjeen *selittäen avioeronsa syyt ja tulevaisuuden-aikeitaan* [= jossa hän selitti — —] (Pihlajamaa s. 225). Toisinaan on käytetty modaalirakennetta yhteydessä, jossa odotaisi temporaalirakennetta: Myöhemmin pitkinä iltoina *milloin milläkin penkillä istuen* [pro istuessaan] hän muisti sanat: — — (Joenpelto s. 196) / Hän puhui itsekseen sitten kun häntä ei enää haluttu kuunnella, vielä täällä kaupungissakin, *kulkien* [pro kulkiessaan] *tienviertä ruokaostoksilleen* tai ripustaessaan pyykkiä kuivumaan (Joenpelto s. 116) / Niin Martta tuumi omassa pikku osakkeessaan, omien pikku poikiensa keskellä *omia oppilaitaan halliten* [pro hallitessaan; tosin temporaalirakennetaan ei tunnu sopivan, koska oppilaiden hallitseminen ei ole samanaikaista kuin puheena olevien asioiden kotona tuumiminen] (Kaipainen s. 207). Joisakin tapauksissa toisen infinitiivin instruktiivia on käytetty siten, että sitä parhaiten vastaa kolmannen infinitiivin inessiivi, siis ilmaisemassa yleensä jossakin toiminnassa oloa (vrt. että tapaa ilmaisevaa instruktiivirakennetta vastaa kolmannen infinitiivin adessiivi): Ja Matalena istui vieraan jalkojen juuressa *kuunnellen* [= kuuntelemassa] *mitä tämä puhui* (Kaipainen s. 122).

Modaalirakenteiden eri tyyppjä ja niiden luontevuutta olisi ilmeisesti syytä tutkia suuremmasta aineistosta. Kiintoisa tarkkailun kohde olisi eri verbiensyntyminen modaalirakenteissa ja niiden hallitsevina verbeinä; nähtävästi jotkin verbi-parit koetaan luontevammiksi kuin toiset ja luontevuus saattaa muuttua jo kun

hallitseva lause ja modaalirakenne käännetään toisin päin (*hän puhui itsekseen kulkien tienviertä* ~ *hän kulki tienviertä puhuen itsekseen*).

Samoin kuin modaalirakenteet tuovat kerrontaan pikkutarkkuutta irralliset nominatiivit ja partitiivit. Partitivus absoluutus tuntuu olevan harvinainen, sillä sitä on vain Kilven otoksessa, hänelläkin vain kaksi tapausta: *verta otsassa* / *silmissä tuhkaa*. Irrallisia nominatiiveja on runsaahkosti muillakin, mutta Joenpellon romaanissa niiden suhteellinen osuus on huomiota herättävän suuri. Niitä on hänellä yhtä paljon kuin modaalirakenteita, ja näitä kahta rakennetta yhteensä on 60 % kaikista hänen lauseenvastikkeistaan. Monissa virkkeissä on irrallisia nominatiiveja kaksi tai kolme, yhdessä jopa seitsemän: Ja sitten hän oli astunut kadun yli sellaisena kuin oli, *kastuneet ja kuivuneet vaatteet noenvärisinä, kengät noenvärisinä, hattu ja baskeri suoraan päässä, kasvot ilmeettöminä, silmätkin vailla katsetta*, mutta *suu edes vähän auki, toinen ylähuulen puoli turvonneena* niin kuin hänellä aina oli (s. 277). Melkein kaikki Joenpellon — samoin kuin muidenkin — irralliset nominatiivit kuvaavat vaateetusta tai ilmettä tai jonkin ruumiinosan asentoa: *sadetakki päällä ja raidalliset pyjamaanhousut jalassa / kädet taskuissa / suu auki / huulet liikkuen* jne. Irrallisia nominatiiveja käytetään siis luonnehtimaan kuvattavien ulkonaisista olemusta tai heidän varusteitaan ja luomaan sitä tietä mielikuvaa heidän mielialoistaan, asenteistaan, luonteestaan tai heidän toimintansa laadusta. Ne ilmaisevat samanlaisia asioita kuin modaalirakenteet ja predikaatiiviverbiaali, vastaavat kysymykseen »miten?», »millaisena?». Vrt.: Kun vanhoja naisia alkoi tulla *kassit kädessä*, hänestä tuntui, että hän oli mennyt niiden kaikkien ohitse (s. 218) ~ Lissu kulki pystypäin läpi asemahallin *kantaen matkalaukkua edessään* (s. 7) / Lenni meni *kädet taskuissa, pää kyyryssä* pitkin poikkikatua (s. 272) ~ Hän liikkui hitain askelin *pidellen vatsaansa käsillään* (s. 263) / Hän tyrkkäsi kuppinsa

keskelle pöytää ja katsoi Anuun *silmät sirrillään* (s. 44) ~ Iltapäivät ja illat hän luki läksyjään kuin höyrypäinen ja ukko katseli häntä *mietiskellen ja ahaan näköisenä* (s. 193) / Lissu loittoni *suorana ja pää pystyssä* (s. 7) / *Pienikasvuisena, silmät ujosti räpsyen* hän oli kulkenut aita-viertä (s. 117). Kannattaisi verrata erilaisten tavanilmausten liittymistä eri verbeihin. Esim. Joenpellon tekstissä irrallinen nominatiivi liittyy useimmin verbeihin *seistä, istua, katsoa ja tulla* ja modaalirakenne verbeihin *sanoa, nousta, lähteä, katsella* ja *tulla*. Suurin osa kummankin rakenteen hallitsevista verbeistä ilmaisee liikettä, liikkeelle lähtöä tai pysähtymistä tai paikallaan oloa; modaalirakenne on lisäksi erittäin tavallinen johtolauseen *sanoa, kysyä, jatkaa* tms. -verbin yhteydessä, ei ainoastaan Joenpellolla vaan muillakin.

Samanlaisia huomioita kuin näiden muutaman nykyprosaistin kielestä voisi vammaan tehdä muidenkin nykyisin kirjoittavien teksteistä, eikä ainoastaan kaunokirjallisuudesta vaan myös muusta kirjoitetusta sanasta. Kirjailijat tuntuvat korva tarkkana, silmä terävänä, tiedostaen ja tietämättään kuuntelevan ja katselevan aikansa kielenkäyttöä. Kielen havainnoija voi löytää paljonkin kiinnostavaa siitä, mitä piirteitä kukin heistä omaan sanankäyttöönnsä omaksuu. Kielen huoltaja puolestaan voi tarttua nykyromaanin työpäivän päätyttyä ja unohtaa roolinsa: puhekielen suuntaan vapautuminen torjuu tekstistä ainakin kirjoitetun kielen vastenmielisimmän mausteen, paperinmaun.

Laila Lehikoinen

## »Omastani ja vaimoni puolesta»

Tuttu kompa kertoo aviomiehestä, joka jännittävässä tilanteessa kukkavihkoa ojentaessaan hairahtui lausumaan: »*Oma-*

*ni ja vaimoni puolesta*» ja saavutti näin yhdellä iskulla kaskusanaruuden. Kysyin kerran tämän jutun kertojalta, millaiseksi hän tuon erehtyjän lauseen oikaisisi, ja hän piti ilman muuta ainoana mahdollisuutena asua: *Omasta* ja vaimoni puolesta. Itse arvelen kaskun sankarin kielitajun tavoitelleen sanontaa: *Omastani* ja vaimoni puolesta. Juuri tällainen lausekaava kontaminoituneena tuohon keskustelutoverini ehdottamana, käytännössä varsin yleiseen syntaktiseen malliin tietenkin voi helposti aiheuttaa moisen kohdalokkaan sanontakeikahduksen, jonka ei suinkaan tarvitse olla keksitty. Itse pitäisin tuollaista kaskun sankarin oletettavasti tavoittelemaa *omastani*-tyyppistä rakennetta kielemme omaperäisyytenä, fennisminä, jota olisi pyrittävä säilyttämään eikä suinkaan syrjimään, kuten nykyisin näkyvä usein aiheetta tehtävän.

Ennen kuin luettelen poimimiani näytteitä tuollaisesta syrjintäsuuntauksesta, mainitsen muutaman esimerkin mielestäni hyvävaistoisilta suomentaitajilta.

»... mielipiteistä, joita opettaja oli esittänyt *omistani ja toisten aineista*» (kirjailija Kirsi Kunnas peruskoulukokeilun suunnittelupäivillä 18.—22. 8. 69 äidin-kielenopettajille jakamassaan monisteesa). — »tuomaita, jotka . . . taivastelevat, mihin oikein on tultu. Mutta he kiehuvat *omissaan ja nurkkakuntiansa ongelmissa*» (tasavallan presidentti Urho Kekkonen puheessaan J. K. Paasikiven syntymän 100-vuotisjuhlassa, Uusi Suomi 28. 11. 70 s. 2). — »Olen jokaisen puolella, joka työskentelee maan hyväksi eikä vain tavoittele *omaansa tai puolueen etua*» (tuntematon kirjoittaja Aamulehdessä 24. 1. 70 s. 11). —» Välistä minun täytyy ihailta sekä *omaani että teidän hillitsemiskyky[nne]*» (Nyky-suomen sanakirjan sitaatti Maila Talviolta, hakasulkeiden osalta tässä parannettuna). — »*omastani ja lasten puolesta*» (samaten NS, hakusanana niin ikään *oma*).

Verrattakoon näitä seuraaviin tapauksiin, joissa vastaavanlaisessa lauseasemassa olevasta *oma*-nominista puuttuu